

Lausunto

30.5.2023

VN/5969/2019
VN/5969/2019-STM-
9

Oikeusministeriö

STM:n lausunto selvityksestä ei-kaupallisen sijaissynnytysjärjestelyn sallimisesta

Oikeusministeriö on pyytänyt STM:n lausuntoa ei-kaupallisen sijaissynnytysjärjestelyn sallimista koskevasta selvityksestä. Selvityksessä päivitetään ja täydennetään oikeusministeriön vuonna 2012 tekemää arviomuistiota, josta STM myös lausui (STM/3518/2012). Myös sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE on lausunut asiasta aiemmin (sisälsi erillisen oikeudellisen arvion).

STM kiittää mahdollisuudesta lausua asiassa.

Yleisarvionaan STM katsoi vuonna 2012 antamassaan lausunnossa, että sijaissynnytysjärjestelyt voitaisiin sallia tietyissä tarkoin rajatuissa tilanteissa. STM:llä ei ole aihetta muuttaa tätä käsitystään. STM viittaa aiempaan lausuntoonsa sijaissynnytysjärjestelyjen osapuolten oikeusturvan, sijaissynnytystoiminnan valvonnan, kansainvälisen liikkuvuuden, yhdenvertaisuuskysymysten ja sukupuolivaikutusten arvioinnin sekä eräiden muiden kysymysten osalta (liitteenä).

STM:n näkemyksen mukaan nyt käsiteltävänä olevassa selvityksessä on jatkettu monipuolisesti asian pohdintaa. Sitä tulee edelleen jatkaa monialaisesti oikeudellisten ja eettisten näkökohtien, lääketieteellisten, sosiaalisten ja emotionaalisten seikkojen sekä yhteiskunnan ja järjestelyyn osallisten näkökulmasta.

Sijaissynnytys Suomessa ja rinnasteiset sääntelymallit

Selvityksen mukaan tälläkin hetkellä Suomessa tunnustetaan myös ulkomaisia kaupallisten järjestelyiden tuloksena syntyneiden lasten vanhemmuuksia koskevia päätöksiä ja vahvistetaan näitä lapsia koskevia perheen sisäisiä adoptioita. Suomi on sitoutunut YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen, jonka mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Asian mahdollisessa jatkoselvittämisessä tulee kiinnittää erityistä huomiota lapsen etuun ja riittävien tukipalvelujen tarjoamiseen lapselle sekä hänen perheelleen. STM pitää tiedon antamista, neuvontaa, ohjausta ja tukea kaikille järjestelyn osapuolille kaikissa vaiheissa tärkeänä.

STM yhtyy selvityksessä todettuihin osittaisiin rinnastuksiin hedelmöityshoitoihin ja adoptioon kuitenkin selvityksessäkin todetuina painoituksin myös sijaissynnyttäjän erityisen aseman (ml. psykososiaalinen tuki) turvaamisen tärkeyden osalta. Asian

Postiosoite
Postadress
Postal Address
Sosiaali- ja terveysministeriö

Käyntiosoite
Besöksadress
Office

Puhelin
Telefon
Telephone

Faksi
Fax
Fax

s-posti, internet
e-post, internet
e-mail, internet

PL 33
00023 Valtioneuvosto

Meritullinkatu 8
Helsinki

0295 16001
+358 295 16001

02951 63415
+358 2951 63415

kirjaamo.stm@gov.fi
stm.fi

mahdollisessa jatkovalmistelussa on syytä pyrkiä koherenttiin sääntelykokonaisuuteen erilaisten mahdollisuuksien saada lapsi sekä turvata lapsen asema osalta.

Terveystieteiden tutkimuskeskuksen palveluvalikoimaneuvoston (Palko), jonka lakisääteisenä tehtävänä on seurata, määritellä ja antaa suosituksia Suomen terveydenhuollon palveluvalikoiman kokonaisuudesta, lisääntymisterveyden jaosto jatkaa kuluvalle toimikaudella suositusvalmistelua aiheesta Hedelmöityshoidot ja muut lisääntymislääketieteen menetelmät.¹

STM:n näkökulmasta keskeistä on, kuuluisiko sijaissynnytysjärjestelyn lääketieteellinen toteuttaminen jatkossa julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluvalikoimaan ja mitkä olisivat STM:n hallinnonalan vastuut ja kustannukset järjestelyn toteuttamisessa sekä sen erilaisiin vaikutuksiin vastaamisessa. Sijaissynnytysjärjestely sisältää kokonaisuudessaan myös muita kuin sosiaali- ja terveydenhuollon toimialaan liittyviä toimia (erityisesti osapuolten oikeudellinen asema). Yksi keskeisistä seikoista liittyy järjestelyn sallittavuuden edellytysten arviointiin.

Terveystieteiden tutkimuskeskuksen näkökulmasta tilanteet, joissa hoidetaan lapsettomuutta aiheuttavaa sairautta tai tilaa eroavat tilanteista, joissa on kyse muilla perusteilla toteutettavasta järjestelystä (erilaiset perhemuodot). Vastaava keskustelu liittyy hedelmöityshoitoihin, joita annetaan lääketieteellisin ja / tai ei-lääketieteellisin perustein. Erilaisia vaihtoehtoja jatkossa pohdittaessa tulisi ottaa huomioon, mitä vaihtoehtoja on jo tarjolla (olisiko sijaissynnytys sallittua esimerkiksi vain tilanteissa, joissa muilla hoitomuodoilla ei saada lasta vai korvaisiko se muita käytössä olevia lapsettomuuden hoitomuotoja) ja jatkuvasti arvioida palveluvalikoimaa suhteessa ihmisten yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon toteutumiseen. On tärkeää huomata, että kansainvälisten ihmisoikeussopimusten turvaama ihmisen oikeus perustaa perhe, ei tarkoita subjektiivista oikeutta lapsettomuuden hoitoon. Ehdotonta oikeutta saada (biologinen) lapsi ei siis ole mahdollista turvata. Suurin osa, mutta ei kaikki, hoitoon hakeutuvista lapsettomista saa toivomansa lapsen nykyisillä hoitomenetelmillä. Hoitomuodon valinta riippuu lapsettomuuden syistä ja hoitoon hakeutuvan omasta tilanteesta.

Sijaissynnytys vertautuu puhtaasti lääketieteellisestä näkökulmasta mihin tahansa muuhun hedelmöityshoitoon ja / tai raskauden sekä synnytyksen hoitoon. Erona on potentiaalisesti suurikin psykologinen kuorma erityisesti sijaissynnyttäjälle. STM:n näkemyksen mukaan sijaissynnyttäjän asemaan sekä asianmukaiseen hoitoon ja tukeen tulisikin kiinnittää erityistä huomiota.

Verrattuna kohdunsiirtoon sijaissynnytys on kliinisestä näkökulmasta riskittävämpi ja lähtökohtaisesti myös vähemmän kustannuksia aiheuttava järjestely. Sijaissynnytyksen haasteet ovatkin enemmän eettisiä, oikeudellisia ja osallisten tunnekuormaan liittyviä. Toisaalta lääketieteen etiikan näkökulmasta voi olla ristiriitaista, miksi kohdunsiirto sallittaisiin, mutta sijaissynnytyksestä kliinisesti riskittävämpänä vaihtoehtona ei (vrt. esim. sisar voisi luovuttaa kohdun, muttei synnyttää lasta aiotulle perheelle). Jatkossa lääketieteen jatkuvasti kehittyessä ja väestön ikärakenteen muuttuessa aiempaa suurempi kysymys tulee olemaan, mihin julkisen terveydenhuollon varoja suunnataan (yksilön oikeudet vrt. väestövastuu).

Sijaissynnytysjärjestelyiden valvonta

STM pitää tärkeänä, että vaikutuksia sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaan ja potilaan asemaan ja oikeuksiin arvioidaan huolellisesti, jos ei-kaupalliset sijaissynnytysjärjestelyt sallittaisiin Suomessa. Keskeistä on kiinnittää huomiota asiakkaiden ja potilaiden yhdenvertaisuuteen erityisesti määriteltäessä sitä, kenelle hoitoa annetaan. Sijaissynnyttäjän oikeus henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja

¹ [Palkon toimintasuunnitelma 2023 \(palveluvalikoima.fi\)](#)

turvallisuuteen tulee turvata. Lisäksi tulee turvata sijaissynnyttäjän itsemääräämisoikeuden toteutuminen ja varmistua siitä, että sijaissynnyttäjä ei ole suostunut järjestykseen esimerkiksi lähipiirin aiheuttamasta henkisestä paineesta johtuen. Huomiota tulee kiinnittää myös osapuolten yksityiselämän suojaan sekä asiakas- ja potilastietojen salassa pidettävyyttä koskevaan sääntelyyn.

STM katsoo, että sijaissynnytyjärjestelyjen salliminen Suomessa edellyttäisi tehokasta viranomaisvalvontaa. Valvonnassa tulisi kiinnittää huomiota siihen, miten ehkäistään kaupalliset lieveilmiöt. Riittävän viranomaisvalvonnan turvaaminen toteutuisi parhaiten yhdistämällä ennakkollinen ja jälkikäteinen valvonta siten, että ennakkollinen valvonta ja ongelmatilanteiden ehkäiseminen olisivat ensisijaisia. Selvityksen mukaan toimintaa valvoisi Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira. STM pitää tätä sinänsä tarkoituksenmukaisena, koska Valviralle on jo tällä hetkellä keskitetty sekä adoptiotoimistojen että hedelmöityshoitoklinikkojen toiminnan valvonta. Valviralle tulisi kuitenkin turvata riittävät resurssit mahdollisen uuden tehtävän hoitamiseen. Jatkovalmistelussa tulisi selvittää myös, tarvitaanko sosiaali- ja terveydenhuollon ulkopuolelle kohdistuvaa sijaissynnytyjärjestelyn muiden osatekijöiden valvontaa ja mikä taho siitä vastaisi.

Aiottuja vanhempia koskevat edellytykset

Selvityksessä lähdetään siitä, että sijaissynnytyjärjestelyt olisivat mahdollisia sekä avio- että avoliitossa oleville pareille parin osapuolten sukupuolesta riippumatta kuten myös yksin lasta toivovalle, jos hän ei voisi tulla raskaaksi tavanomaisten hedelmöityshoitojen avulla.

Jatkovalmistelussa tulisi edelleen pohtia aiotuille vanhemmille asetettavia edellytyksiä lapsen edun näkökulmasta. On syytä erottaa se, asetetaanko lainsäädännössä ikärajoja (esim. adoptionhakijan vähimmäis- ja enimmäisikä koskeva sääntely) ja se, onko lääketieteellisen tiedon perusteella syytä asettaa ikärajoja. Lääketieteellinen tieto muuttuu, joten siihen liittyvien sääntöjen olisi perusteltua olla joustavia (lakia alemman asteinen sääntely).

Sijaissynnyttäjää koskevat edellytykset

Alustavasti arvioituna selvityksessä todettu lähtökohta aiotun äidin tai aiotun muun yksittäisen vanhemman ja sijaissynnyttäjän läheisyysvaatimuksesta voi olla perusteltu.²

Selvityksen s. 71 todetaan, että etenkin vanhemmuuden oikeudelliseen järjestämiseen liittyvistä syistä ei olisi suositeltavaa, että sijaissynnyttäjä olisi lapsen syntymisen aikaan avioliitossa. Jatkovalmistelussa tätä asiaa on syytä edelleen pohtia, koska ei liene perusteltua lähteä siitä, ettei esimerkiksi aiotun vanhemman sisar voisi tulla avioliitossa ollessaan toimia sijaissynnyttäjänä.

² Vrt. kudoslain (101/2001) 4 § Uusiutumattoman elimen tai kudoksen luovuttaminen

Täysi-ikäinen henkilö, joka kykenee päättämään hoidostaan, saa luovuttaa uusiutumattoman elimen tai uusiutumattomasta kudosta *sukulaisensa tai muun läheisensä* sairauden tai vamman hoitoa varten. Jos vastaanottajan sukulainen tai muu läheinen ei sovellu luovuttajaksi, elimen tai kudoksen saa luovuttaa myös muu siihen sopiva täysi-ikäinen henkilö, joka kykenee päättämään hoidostaan. Luovuttajan sopivuuden arvioimiseksi hänelle tulee tehdä terveydenhuollossa tutkimukset ja selvitykset, joiden tarkoituksena on varmistaa luovutuksen turvallisuus sekä sen vapaaehtoisuus ja se, että luovutukseen ei liity taloudellisen edun hankkimista tai tarjoamista.

Muuta lausuttavaa

Selvityksen mukaan sijaissynnytysjärjestelyn välttämättömiin edellytyksiin tulisi kuulua, että järjestely suoritetaan tähän luvan saaneen palveluntarjoajan avustuksella, jotta tiedot ja niihin perustuvat suostumukset tulevat kirjatuiksi ja säilytettäviksi oikein. Tällöin kyse on kiistatta terveydenhuollon palvelusta. Sijaissynnytysjärjestelyihin liittyvien palveluiden kustantamiseen julkisista varoista tai siihen, tulisiko nämä palvelut rajata vain kotimaisiin tilanteisiin, ei selvityksessä otettu kantaa, koska nämä asiakokonaisuudet kuuluvat selvityksen mukaan sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalaan.

Jatkovalmistelussa on edelleen syytä arvioida myös sitä, kuuluuko sijaissynnytysjärjestelyn osana oleva raskauden aikaansaaminen julkisen terveydenhuollon palveluvalikoimaan sekä erilaisia vaihtoehtoja kattaa kustannukset (esim. miltä osin katet-taisiin julkisin varoin). STM:n suhtautuu varauksellisesti hyvinvointialueiden uusiin tehtäviin. Taloudellisia vaikutuksia tulisi arvioida hyvinvointitalouden näkökulmasta. Hyvinvointialueille tulisi turvata riittävät resurssit uuden tehtävän hoitamiseen.

Selvityksessä käydään läpi ulkomaista lainsäädäntöä ja sijaissynnytysjärjestelyjen kansainvälistä kehitystä. Kansainvälinen kehitys ja kansainväliset kokemukset ovat asian mahdollisessa jatkoarvioinnissa tärkeää aineistoa. Myös mahdollisen lainsäädäntömuutoksen vaikutuksia on tärkeää seurata ja arvioida.

Yhteenvetoa sääntelyvaihtoehdoista

Selvityksessä esitettiin harkittavaksi seuraavia sääntelyvaihtoehtoja, jos ei-kaupallisen sijaissynnytyksen rajoitettu salliminen tulisi harkittavaksi:

- sijaissynnytysjärjestelyyn tulisi hakea erillinen lupa, jonka saaminen vaatisi riittävää oikeudellista ja psykologista ennakkoneuvontaa aiotuille vanhemmille ja sijaissynnyttäjälle;

STM pitää järjestelyn luvanvaraisuutta lähtökohtaisesti perusteltuna. Viranomaisprosessin ja mainitun neuvonnan tulisi olla riittävällä tavalla resursoitua (edellyttää taloudellisten vaikutusten arviointia).

- aiotut vanhemmat voisivat saada hoitoa terveydellisistä tai biologisista syistä;

STM:n näkemyksen mukaan on selvää, että lasta toivovien perheiden hoidon tarpeisiin tulee vastata jo voimassa olevan lainsäädännön puitteissa mahdollisimman hyvin. Rajatusti sallittu sijaissynnytysjärjestely voisi kuitenkin jatkossa ratkaista vaikean lapsettomuustilanteen toivotulla tavalla ja olla siten inhimillisesti, mutta myös hyvinvointitalouden näkökulmasta perusteltu.

- alkiolla tulisi olla geneettinen yhteys jompaankumpaan vanhempaan;

Selvityksessä on perusteltu mainittua vaatimusta. Mahdollisessa jatkovalmistelussa asian eri puolia voisi tarkastella lisää (mm. voiko vaatimus rajata hoidon piiristä vanhemmaksi toivovia ei-tarkoituksenmukaisella tavalla ja onko vaatimus ristiriidassa hedelmöityshoitoja koskevan sääntelyn kanssa).

- sijaissynnyttäjän tulisi olla aiottujen vanhempien lähipiiristä;

STM:n näkemyksen mukaan alustavasti arvioituna selvityksessä todettu lähtökohta aiotun äidin tai aiotun muun yksittäisen vanhemman ja sijaissynnyttäjän läheisyysvaatimuksesta voi olla perusteltu.

- sijaissynnyttäjällä olisi itsemääräämisoikeus raskausaikana, ja lopullisen päätöksen lapsen luovuttamisesta voisi tehdä vasta synnytyksen jälkeen;

STM pitää perusteltuna, ettei syntynyttä lasta voitaisi pakkokeinoin siirtää aiotun vanhemman tai aiottujen vanhempien perheeseen. Kuten selvityksessäkin todetaan, analogiaa lienee löydettävissä adoptiota koskevasta sääntelystä. Ristiriitatilanteissa sosiaalihuollolla ja viime kädessä lastensuojelulla voi olla rooli lapsen tilanteen vaikuttamisessa ja edun varmistamisessa.

- sijaissyntyjälle saisi korvata hänelle aiheutuneet suorat kustannukset, mutta varsinaista palkkiota ei saisi maksaa;

STM pitää tätä selvityksessä mainituin perusteluin perusteltuna.

- aiotut vanhemmat ja sijaissyntyjä eivät laatisi keskenään sopimusta lapsen aikaansaamisesta tai luovuttamisesta, vaan olisivat osapuolina hedelmöityshoitoja antavan palveluntarjoajan kanssa tehdyssä palvelusopimuksessa ja antaisivat sille hoitosuostumuksen;

Sopimus- ja vahingonkorvausoikeudellisten seikkojen arvioiminen kuuluu oikeusministeriön hallinnonalaan. Ehdotettu aiottujen vanhempien tuleminen osallisiksi hedelmöityshoitoa koskevaan sopimukseen tai järjestelyyn saattaisi edellyttää tavanomaisesta poikkeavia potilasasiakirjamerkintöjä ja mahdollisesti tiedonsaantioikeuksia. Myös tätä asiaa tulisi mahdollisessa jatkovalmistelussa edelleen selvittää.

- oikeudellinen vanhemmuus sidottaisiin palveluntarjoajalle annettavaan suostumukseen tai se vahvistettaisiin vanhemmuuslain ja adoptiolain säännösten perusteella ottaen huomioon sijaissyntyjän päätösvalta; ja

Asia kuuluu oikeusministeriön hallinnonalaan, eikä STM:llä ole siitä lausuttavaa. Tosin hedelmöityshoitoa antavalle taholle (julkinen ja / tai yksityinen palveluntarjoaja) mahdollisesti tulevat uudet oikeudelliset tehtävät, velvoitteet ja niiden resursointi tulisi jatkovalmistelussa selvittää (myös sen arviointi, edellytetäänkö viranomaisasemaa).

- sekä aiotuille vanhemmille että sijaissyntyjälle tulisi tarjota tukea myös synnytyksen jälkeen.

Selvityksessä todetaan perustellusti, että kaikille järjestelyn osapuolille on tarpeen järjestää erityistä tukea ja neuvontaa myös lapsen syntymän jälkeen. Myös tämä edellyttää sosiaali- ja terveydenhuollossa tehtävien ja vastuiden selkeää määrittelyä ja riittävää resursointia.

Kansliapäällikkö

Veli-Mikko Niemi

Hallitusneuvos

Kirsi Ruuhonen

Liitteet	STM:n lausunto 30.11.2012 sijaissyntyjärjestelyitä koskevasta arviomuistiosta (STM/3518/2012)
Jakelu	Lausuntopalvelu VN/5969/2019
Tiedoksi	Perhe- ja peruspalveluministeri Krista Kiuru (ml. esikunta) STM Ohjausyksikkö (OHO/OHJA)

STM Etuusyksikkö (SVO/ETU)
STM Lapset ja nuoret -yksikkö (YTO/LANU)
STM Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaat ja palvelut -osasto (APO)
STM Tasa-arvoyksikkö (TTO/TASY)
Sosiaali- ja terveysministeriön viestintäyksikkö (VIE)

VN/5969/2019-STM-9

Seuraavat henkilöt ovat allekirjoittaneet tämän asiakirjan sähköisesti /

Följande personer har undertecknat denna handling elektroniskt /

This document has been signed electronically by the following persons: